

Analysis of Interactions among the Actors in *Zal and Rudabe* Narrative Based on Landowski's Square of Regimes of Interaction and Meaning

Seyed Mohammad Hosseini-Maasoum*¹, Hamidreza Shairi²,
Marjan Akbari³

Received: 18/10/2023

Accepted: 10/03/2024

* Corresponding Author's E-mail:
hosseinimasum@pnu.ac.ir

Abstract

Passing from classical structuralist narrative semiology with a text-centered view and deterministic meanings towards semiotics is a transition from action and programming towards interaction. In classical semiology, the current of meaning is exclusively shaped through action and predetermined program and toward gaining the value object. But in semiotics, meaning is formed by creating a sensory-perceptual relationship with the phenomena, and is perceived through interaction with another person or co-subject. Such a meaning cannot be investigated only with semantic regimes of classical semiology, i.e. action and manipulation. Therefore, Landowsky proposed two complementary regimes, i.e. adjustment and accident. The present research probes to find what actions by the characters in *Zal-and-Rodabe* show the adherence of actors to Landowsky's regimes

1. Associate Professor of Linguistics, Payame Noor University, Tehran, Iran.

<https://orcid.org/0000-0002-3650-4599>

2. Professor, Department of French Language, Tarbiat Modares University, Tehran, Iran.

<https://orcid.org/0000-0001-5667-3827>

3. MA in Linguistics, Payame Noor University, Tehran, Iran.

<https://orcid.org/0009-0001-3291-7935>

Copyright© 2024, the Authors | Publishing Rights, ASPL This open-access article is published under the terms of the Creative Commons Attribution- NonCommercial 4.0 International License which permits Share (copy and redistribute the material in any medium or format) and Adapt (remix, transform, and build upon the material) under the Attribution-NonCommercial terms.

of interaction. It was found that when faced with challenges, some characters first follow a specific regime of interaction, but later, become inclined to other regimes. Others continue to adhere to a single regime. Examining the interactions shows the transition from the classical narrative regime based on action and program to the modern narrative based on interaction, which ultimately results in the unification of the characters towards the realization of a forbidden love.

Keywords: semiotics, narrative, regimes of interaction & meaning, Eric Landowsky, *Zal and Rudabe*

Introduction:

Passing from classical structuralist narrative semiology with a text-centered view and deterministic meanings towards semiotics is a transition from action and program-centeredness towards interaction. In classical semiology, the stream of meaning is exclusively shaped through action and a predetermined program and toward gaining the value object. In fact, what is obtained is external to the actor and is the end that the actor intends to achieve. Therefore, it can be considered extrinsic and goal-oriented. Movement is also included in this regime because one place must be left and some stages must be passed so as to reach the place where the desired object is.

But with the turn of semantic studies towards phenomenology and the emergence of a new field called semiotics, we witness the introduction of new words such as "body", "perception" and "sensory-perceptual relationship" into meaning studies. In semiotics, meaning is formed by creating a sensory-perceptual relationship with the phenomena and is perceived through interaction with another person or co-subject. Such a meaning cannot be investigated only with semantic regimes of classical semiology, i.e. action and manipulation. Eric Landowsky's

مركز تحقیقات زبان و ادبیات فارسی

Quarterly Literary criticism

E-ISSN: 2538-2179

Vol. 16, No. 64

winter 2024

Research Article

introduction of the two complementary semantic regimes of adjustment and accident happened in line with this turn.

In the semantic regime of adjustment, a bilateral interaction is formed between related narrative factors as a consequence of a sensual affair. In fact, the two parties involved in the interaction feel each other and transmit this feeling to each other and sometimes to the entire narrative. In the regime of accident, which is based on luck and fortune, the interaction is realized by accident; the system is meaningless, and luck is shown in its purest form.

Method:

Linguistics provides scientific tools for the study of language and literature. Indeed, literature is a place for the manifestation of language in different forms and through the interaction of linguistics and literature, the discovery of meaning becomes possible. Therefore, re-examining ancient texts, trying to find patterns and semantic regimes, along with the use of linguistic theories facilitate the discovery of the meaning formation mechanisms.

As a classic work and a great example of an epic narrative, Ferdowsi's *Shahnameh* has various micro-narratives that are the objective manifestation of this phenomenon. The formation of meaning in these micronarratives is the result of the integrated function of these four regimes. One of the most interesting of these micronarratives is the story of *Zal and Rudabeh*. The present research was carried out using a descriptive analytical method and samples were selected from all parts of the story.

The researchers first investigated the important and prominent parts of the story and then extracted the behaviors and reactions of the characters in the story when faced with the events. These reactions were analyzed based on Landowsky's four semantic regimes. In this regard, the narrative was divided into three important periods in the

مركز تحقيقات زبان و ادبيات فارسي

Quarterly Literary criticism

E-ISSN: 2538-2179

Vol. 16, No. 64

winter 2024

Research Article

life of the protagonist: Zal's birth and isolation, taking him back from *Simorgh* (phoenix), and Zal's love for Rudabeh. Then, the lines of the poem were analyzed to identify the challenges and tensions of each period. The behavior of the main narrative characters against those challenges and tensions was reviewed in order to determine the degree of conformity of each performance with Landowsky's four semantic regimes. Since events in the story of *Zal and Rudabeh* contradict the wishes of the main actors, and because their thinking and action fail to solve these problems, the narrative stream pushes them towards adjustment and sometimes accident and thus becomes the solution to the challenge and tension.

In the present paper, an attempt is made to find manifestations of these four regimes in the behavior and reactions of the narrative characters. In more precise terms, the main problem of this research is to examine the degree of conformity of the narration and the interactions of the actors and the characters in the narrative *Zal and Rudabeh* with the fourfold semantic regimes proposed by Landowsky. In this research, we are trying to see which of Landowsky's semantic regimes corresponds to the meaning-making process in *Zal and Rudabeh* narrative when the main characters or actors face challenges.

Results

Using semantic regimes is one of the methods of creating meaning in narratives. These semantic systems help the narrative actor to advance narrative goals and overcome challenges and tensions. In the story of *Zal and Rudabeh*, two challenging tensions in the course of the story encourage each of the characters to act and apply these semantic regimes. Some of the characters of the narrative follow a specific semantic regime at the beginning, but in the middle of the story, they tend to shift to other semantic regimes. Still, some others continue to adhere to a single semantic regime. What can be raised at the end of

Quarterly Literary criticism

E-ISSN: 2538-2179

Vol. 16, No. 64

winter 2024

Research Article

this research is that the characters reach a consensus in order to achieve the fruit of love, which happens against the general norms of society. In fact, the course of events in the narrative has proved the ineffectiveness of action and program and reveals the necessity of creating bilateral communication and interactions in order to solve the narrative challenges. In the end, the outcome of the events in this story is towards the interactions of the actors and reaching the fusion.

This merging takes place through the actions of the actors to interact with each other, i.e. Zal's letter to his father, Sindokht's visit to Sam, and Sam's letter to Manouchehrshah. In the end, this chain of communication and interactions causes feelings and sensory connections to emerge in the form of consensus towards the acceptance of a forbidden love. This finding of the research can be considered a new achievement in the criticism and analysis of the narrative of *Zal and Rudabeh*.

One of the most interesting points in the analysis of such narratives is the change in the structure of the narrative and the movement from the classical narrative to the modern narrative (cf. Shairi, 2019. b). Therefore, this convergence is the result of the movement from the classical narration to the modern narration. The turning of the narrative is from mere programming towards interaction and creating a sensory relationship. The actors who, in the course of the narrative, were striving to obtain value or objects in the outside world, simultaneously reveal aspects and ways of living differently and looking differently through interaction and agreement with each other.

Keywords: semiotics, narrative, regimes of interaction & meaning, Eric Landowsky, *Zal and Rudabe*

پروہشگاہ علوم انسانی و مطالعات فرہنگی
پرتال جامع علوم انسانی

مقاله پژوهشی

تحلیل تعاملات کنش‌گران روایت زال و رودابه از منظر نظام‌های معنایی چهارگانه لاندوفسکی

سید محمد حسینی معصوم*^۱، حمیدرضا شعیری^۲، مرجان اکبری^۳

(دریافت: ۱۴۰۲/۰۷/۲۶ پذیرش: ۱۴۰۲/۱۲/۲۰)

چکیده

گذر از نشانه‌شناسی روایی کلاسیک ساختارگرا با دیدگاهی متن‌محور و معناهای تعیینی به سمت نشانه‌معناشناسی، در واقع گذر از کنش و برنامه‌مداری به سمت تعامل است. در نشانه‌شناسی کلاسیک ساختارگرا، معنا در جریان روایت صرفاً از طریق کنش و برنامه‌آزایش تعیین شده در جهت کسب ابژه ارزشی توسط کنشگر شکل می‌گیرد. اما در نشانه‌معناشناسی، معنا از طریق ایجاد رابطه حسی - ادراکی با پدیده‌ها شکل می‌گیرد و از طریق تعامل با دیگری یا هم‌سوژه ادراک می‌شود. چنین معنایی صرفاً با نظام‌های معنایی

۱. دانشیار زبان‌شناسی، دانشگاه پیام نور، تهران، ایران

*hosseinimasum@pnu.ac.ir
<https://orcid.org/0000-0002-3650-4599>

۲. استاد زبان فرانسه، دانشگاه تربیت مدرس، تهران، ایران

<https://orcid.org/0000-0001-5667-3827>

۳. دانش‌آموخته کارشناس ارشد زبان‌شناسی، دانشگاه پیام نور، تهران، ایران

<https://orcid.org/0009-0001-3291-7935>

Copyright© 2024, the Authors | Publishing Rights, ASPI. This open-access article is published under the terms of the Creative Commons Attribution- NonCommercial 4.0 International License which permits Share (copy and redistribute the material in any medium or format) and Adapt (remix, transform, and build upon the material) under the Attribution-NonCommercial terms.

نشانه‌شناسی روایی کلاسیک یعنی نظام معنایی کنشی و مجاب‌سازی قابل‌بررسی نیست. لذا اریک لاندوفسکی نظام‌های معنایی تطبیق و تضاد، را به‌عنوان مکمل دو نظام قبل مطرح کرد. پژوهش حاضر به شرح و تحلیل تعاملات بین شخصیت‌های داستان زال و رودابه در قالب این چهار نظام معنایی می‌پردازد. مسئله پژوهش این است که چه عکس‌العمل‌ها و کنش‌هایی نشان از پای‌بندی کنشگران به نظام‌های معنایی لاندوفسکی دارد. مشخص شد که در مواجهه کنشگران با چالش‌های ایجادشده در متن روایت، برخی از شخصیت‌های در ابتدا از یک نظام معنایی خاص تبعیت می‌کنند، اما در میانه روایت به سمت استفاده از دیگر نظام‌ها متمایل می‌شوند. اما برخی دیگر، همچنان پای‌بند به یک نظام معنایی باقی می‌مانند. دیگر یافته جدید در بررسی کنش‌ها و تعاملات شخصیت‌های این روایت، ترسیم گذر از نظام روایی کلاسیک مبتنی بر کنش و برنامه به سمت نشانه‌معناشناسی مبتنی بر تعامل است. به عبارتی دیگر، گذر از روایت کلاسیک به سمت روایت مدرن است که درنهایت هم‌آیی بین شخصیت‌های این روایت در جهت تحقق عشق پرچالش زال و رودابه را رقم می‌زند.

واژه‌های کلیدی: نشانه‌شناسی، روایت، نظام‌های معنایی، اریک لاندوفسکی، زال و رودابه.

۱. بیان مسئله

سه قرن پیش بود که فیلسوف معروف، جان لاک، پیشنهاد کرد که ما باید نشانه‌شناسی را به‌عنوان یکی از سه زیربخش اصلی علم بشناسیم. از نظر لاک، کار نشانه‌شناسی عبارت است از بررسی ماهیت نشانه‌هایی که ذهن از آن‌ها برای فهم پدیده‌ها یا انتقال دانش به دیگران استفاده می‌کند. با این حال، اصطلاح مدرن نشانه‌شناسی^۱ تنها حدود شصت سال قبل و در سال ۱۹۶۲ توسط مارگارت مید^۲ به زبان انگلیسی معرفی شد.

با وجود کلی‌گویی‌هایی که در نظرات لاک و نشانه‌شناسانی همچون سی. اس. پیرس^۳ و چارلز موریس^۴ وجود داشت (Fawcett, 2015: 1). می‌توان گفت، آنچه

نشانه‌شناسی را به‌عنوان یک علم در مطالعه معنا برجسته کرده است، وجود نشانه زبانی به‌عنوان عامل شکل‌گیری معناست. اما زبان‌شناسان مختلف، نشانه زبانی را به گونه‌های متفاوتی تعریف کرده‌اند. آغازکننده راه مطالعات نشانه‌شناسی در دوران جدید، زبان‌شناس سویسی فردینان دوسوسور^۵ بود و دیگر زبان‌شناسان همچون پیرس و یلزملف^۶ پیرو او و کامل‌کننده این علم بودند. سوسور با معرفی نشانه زبانی دووجهی و نشانه‌شناسی ساختگرا^۷ به جست‌وجوی معنی از طریق تجزیه و تحلیل متون نوشتاری می‌پرداخت، اما پیدایش ابعاد جدیدی همچون تأثیر حضور شخص در مطالعه معنی باعث توجه نشانه‌شناسان به عوامل دیگری همچون امر حسی، چگونگی حضور تن، ارتباطات حسی - ادراکی با محیط پیرامون و نظایر آن شد. این امر سرآغاز تحول مهمی در مطالعات معنا بود.

در گذشته، مطالعات معنا در نشانه‌شناسی بیشتر مبتنی بر بحث وجود یا فقدان ابژه ارزشی بود؛ حال آنکه امروزه این مطالعات به سمت نشانه‌معناشناسی با رویکردی پدیدارشناسی تحول یافته است که معنا را در تعامل سوژه‌ها با یکدیگر و با محیط پیرامون و برقراری رابطه حسی - ادراکی با آنان در نظر می‌گیرد. این رابطه حسی - ادراکی دربرگیرنده دو نوع از احساسات است: نوع اول، که از آن به‌عنوان احساسات بانام یاد می‌شود، در جریان کنش ظاهر می‌گردد. نوع دوم احساسات بی‌نام^۸ است که در اثر تعامل و چرخش نشانه‌شناسی به سمت پدیدارشناسی^۹ و به تبع آن، تغییر ساختاری در مطالعات معنا مورد توجه قرار گرفت. از دیدگاه اریک لاندوفسکی^{۱۰} (Landowski, 2004: 10) احساسات بی‌نام «به شکلی کاملاً بی‌هیاهو به بخشی از زندگی عادی و روزمره تبدیل شده‌اند و به سختی از نوسانات و هیجانات پرتلاطم زندگی یا روحيات ما قابل تمایز هستند و به همین دلیل، زبان برای آن‌ها نام خاصی

در نظر نمی‌گیرد». در واقع، مطرح کردن احساسات بی‌نام در کتابی با همین عنوان توسط لاندوفسکی (2004) آغاز فصل جدیدی را در مطالعات معنا رقم زد. او از این طریق، نظام‌های معنایی جدیدی را معرفی کرد. پیش از لاندوفسکی دو نظام معنایی برنامه‌مداریت^{۱۱} و مجاب‌سازی^{۱۲} در مطالعات دیگر نشانه‌شناسان مطرح شده بود. اما او نظام‌های معنایی تطبیق^{۱۳} و تصادف^{۱۴} را به این دو می‌افزاید و یک مدل چهارگانه از نظام‌های معنایی را ارائه می‌کند. لاندوفسکی (Landowski, 2005 cited in Demuru, 2020: 86) تصادف را رویدادی عمدتاً منفی معرفی می‌کند که مشخصه آن پوچی و بی‌معنایی است. در برخی از داستان‌های روایی، بروز حوادث ناگهانی که خارج از کنترل بشر است سیر روایی را از روند برنامه‌مداری منحرف می‌کند. گاهی، خروج از بحران مستلزم فضای احساسی و تعامل دوسویه بین کنشگران روایت است. از این رو، نقش تن و حضور جسمانه از طریق ایجاد رابطه حسی - ادراکی با عوامل روایی دیگر و محیط پیرامون برجسته‌تر می‌شود.

ادبیات، و به‌ویژه ادبیات حماسی بستر روایت‌های پرتنش و هیجانی است که در هر لحظه آن، مخاطب با پدیده‌های غیرمنتظره و شگفت‌رو به‌رو می‌شود که حاصل همین تصادف‌هاست. در هر روایتی، سیر داستان و جریان‌ات آن به‌وسیله کنش‌ها و واکنش‌های کنشگران در برخورد با حوادث به‌وقوع پیوسته، شکل می‌گیرد. این واکنش‌ها و عکس‌العمل‌ها ویژگی‌ها و اصول فکری هر یک از کنشگران را آشکار می‌کند و در واقع، به نوعی باعث آشکارگی ویژگی‌های شخصیت‌های روایی می‌شود. هدف غایی از طراحی این حوادث و جریان‌ات، انتقال معنی مورد نظر نویسنده به مخاطب است. اما نشانه‌معناشناسان به جهت روشمند کردن شیوه انتقال معنی، آن را در غالب نظام‌های معنایی طبقه‌بندی کرده‌اند. از این رو، چهار نظام معنایی لاندوفسکی

می‌تواند چارچوب مطلوبی برای بررسی و تحلیل رفتار شخصیت‌های روایی در برابر حوادث مطرح باشد

در *شاهنامه* فردوسی به‌عنوان یک اثر کلاسیک و نمونه‌ی اعلای روایت حماسی، خرده‌روایت‌های مختلفی وجود دارد که تبلور عینی این پدیده است و شکل‌گیری معنا در آن‌ها حاصل عملکرد تلفیقی از این نظام‌های چهارگانه است. در روایت زال و رودابه، از آنجاکه اتفاقاتی برخلاف میل کنش‌گران اصلی به وقوع می‌پیوندد و چاره‌اندیشی و کنش آن‌ها در رفع این وقایع مؤثر نمی‌افتد، جریانات روایی آن‌ها را به سمت وسوی تطبیق و گاه تصادف سوق داده و چاره‌ساز چالش و تنش می‌شود. در مقاله حاضر سعی بر آن است تا با بررسی روایت زال و رودابه، نمودهایی از این چهار نظام را در رفتار و عکس‌العمل شخصیت‌های روایی بیابیم و تبعیت هریک از آن نظام را با توجه به شیوه رفتاری و عملکردی آن شخصیت، آشکار کنیم. در واقع، هدف اصلی پژوهش حاضر بررسی و تطبیق نظام‌های معنایی لاندوفسکی با رفتار و عکس‌العمل‌های است. به‌عبارت دقیق‌تر مسئله اصلی این تحقیق بررسی میزان انطباق سیر روایت و تعاملات کنش‌گران و شخصیت‌های روایی زال و رودابه با نظام‌های معنایی پیشنهادی لاندوفسکی است.

در این روایت، همه‌چیز با تنش^{۱۵} شروع می‌شود و تلاش کنش‌گزار اصلی برای چاره‌اندیشی براساس برنامه‌مداریت به نتیجه نمی‌رسد. از این‌رو، کنش‌گران اصلی تلاش در جهت رفع بحران‌ها از طرق دیگر دارند و سعی می‌کنند از نظام‌های معنایی دیگر سود ببرند. ما در این پژوهش سعی داریم به این پرسش پاسخ دهیم که فرایند معناسازی در روایت زال و رودابه در هنگام مواجهه شخصیت‌ها یا کنش‌گران اصلی با چالش‌ها منطبق با کدام یک از نظام‌های معنایی لاندوفسکی است؟

۲. چارچوب نظری

۲-۱. از معناشناسی کلاسیک تا نشانه‌معناشناسی

مهم‌ترین نقش ادبیات، انتقال معنی به بهترین شیوه ممکن است، اما شیوه‌های انتقال این معنی از مباحث موردعلاقه زبان‌شناسان است. تلاش زبان‌شناسان در جهت ارائه و معرفی شیوه‌های انتقال معنی به شکل انگاره‌های نظام‌مند باعث شد مطالعه معنی روشمند شود. آنچه مطالعات معنی را در طول سالیان متمادی دستخوش تحولات مختلف کرد، نوع نگرش به نشانه زبانی به عنوان عامل اصلی انتقال معنا و شکل‌گیری علم نشانه‌شناسی بود. این علم در دوره‌های مختلف و در اثر مطالعات نشانه‌شناسان در هر مرحله بعدی از ابعاد مطالعات معنا را رمزگشایی کرده است. ابتدا با شکل‌گیری نشانه‌شناسی کلاسیک، دریافت و کشف معنا مساوی با تجزیه و تحلیل متن در نظر گرفته شد. اما چرخش این علم به سمت پدیدارشناسی و شکل‌گیری نشانه‌معناشناسی، ابعاد دیگری از قبیل نقش احساس و ادراک، حضور تن و نظایر آن (Landowski, 2004: 2) را در این مطالعات برجسته کرد.

چنان‌که پتریلی و پونزیو^{۱۶} بیان می‌کنند:

پس از مراحل مختلف شکل‌گیری نشانه‌شناسی، که معمولاً با عنوان «نشانه‌شناسی رمز^{۱۷}» (یا «نشانه‌شناسی رمزگشایی^{۱۸}») و «نشانه‌شناسی تفسیری» نامیده می‌شوند، مرزهای این علم اکنون در حال گسترش است تا مطالعاتی را شامل شود که بیشتر بر رابطه بین نشانه‌ها و ارزش‌ها تمرکز می‌کنند. درحقیقت، این رابطه در شالوده نشانه‌شناسی و در خود تاریخچه آن تنیده شده است. تمرکز بر روابط نشانه‌ها و ارزش‌ها برای درک بهتر عبارت‌ها، تفسیرها و ارتباطات مهم است (2017: 28).

گرمس^{۱۹} آغازکننده این نوگرایی و دیگرانی همچون اریک لاندوفسکی ادامه‌دهنده آن بودند. به بیان دمورو (2020: 87) لاندوفسکی با تکیه بر «دستور زبان روایی» گرمس (Greimas, & Courtés, 1982: 204-211) مدلی را برای پوشش نظام‌های معنا و کنش متقابل توضیح می‌دهد که به‌طور کلی وجود انسان را هدایت می‌کند.

۲-۲. نظام‌های معنایی چهارگانه لاندوفسکی

برخلاف نشانه‌شناسان کلاسیک، لاندوفسکی شکل‌گیری معنا را تعاملی دوسویه بین دو تن در نظر می‌گیرد. او این تعامل را عامل شکل‌گیری احساسات می‌داند. لاندوفسکی سپس به مطرح کردن چهار نظام معنایی می‌پردازد که آن‌ها را در شکل‌گیری معنا دخیل می‌داند. در واقع، دو نظام معنایی کنش‌مدار و مجاب‌سازی قبلاً در نظام روایی کلاسیک مطرح شده بودند، لذا او دو نظام معنایی دیگر یعنی نظام معنایی تطبیق و تصادف را بدین دو افزود و فصلی جدید را در مطالعات معنا آغاز کرد.

لاندوفسکی (2005) با تکیه بر دستور روایی گرمس، به‌طور مفصل مدلی برای پوشش نظام‌های معنایی و تعامل را که به زندگی انسان جهت می‌بخشد، ارائه می‌دهد. چهار نظامی که توسط لاندوفسکی معرفی شده عبارت‌اند از: برنامه‌مداری، مجاب‌سازی، تطبیق و تصادف، که او در مربعی نشانه‌شناسی با روابطی بیضی‌شکل بین اجزا، آن را تجزیه و تحلیل می‌کند.

۲-۲-۱. نظام معنایی کنش‌مدار

نظام معنایی کنش‌مدار اولین نظام معنایی است که از اصل قانون و قاعده و برنامه‌مداری تبعیت می‌کند. در آغاز مطالعات معنا تمرکز بر کنش، کنش‌گر و نقش

کلیدی او در فرایند شکل‌گیری معنا بود. در این شکل از مطالعات معنا بررسی چگونگی دستیابی به ابژه ارزشی از طریق برنامه‌مداری دارای اولویت است و دستیابی به ابژه ارزشی از طریق ارتباطی یک‌سویه در راستای این نظام محقق می‌شود. این شکل از تعامل، سوژه‌ها را آن هنگام که در راستای اهداف ازپیش‌تعیین‌شده حرکت کنند و به مالکیت ابژه دست یابند، پیروز قلمداد می‌کند. در برنامه‌مداری، سوژه‌ها به‌طور منظم مسیرهای روایی را که اصول علیت و فیزیکی و یا اجبار اجتماعی بر آنها حاکم است دنبال می‌کنند. برنامه‌مداری در قلمرو روتین و عادت است که گرمس قبلاً در کتاب *تقصان معنا* (۱۹۸۷) به آن اشاره کرده بود و گرایش به بی‌معنی‌گری (بی‌معنایی) و سوء استفاده از معنا در آن وجود دارد.

۲-۲-۲. نظام معنایی مجاب‌سازی

دومین نظام، نظام مجاب‌سازی است که سوژه کنش‌گر و برنامه‌مدار در راستای اهداف خود سعی می‌کند با تأثیرگذاری بر عوامل روایی دیگر، آنها را از طرق مختلف آنها را با خود همراه کند. درواقع، همان‌گونه که معین (۱۳۹۶: ۲۴) بیان می‌کند: «در این راستا سوژه کنش‌گر از چهار استراتژی که عبارت‌اند از: وسوسه کردن، تهدید، اغواگری و تهدید استفاده می‌کند». این نظام معنایی از اصل «نیت‌مندی»^{۲۰} تبعیت می‌کند. در مجاب‌سازی، تعامل به‌دلیل راهبرد نیت‌مندی شکل می‌گیرد. گوینده (کنشگر) مخاطب (کنش‌پذیر) را به سمت انجام یا خواست چیزی یا عملی سوق می‌دهد. این درواقع، متعهد کردن یا درگیر کردن او در برنامه روایی خاصی است که شامل کسب توانش مُدالی خاص از قبیل قادر بودن، چگونگی انجام و نظایر آن است. اما الگوی نظام‌های

معنایی لاندوفسکی علاوه بر دو نظام ذکر شده، نظام‌های معنایی «تطبیق» و «تصادف» را نیز شامل می‌شود. او این دو نظام را به نظام‌های قبلی افزوده است.

۲-۲-۳. نظام معنایی تطبیق

نظام معنایی تطبیق که از اصل «امر حسی» تبعیت می‌کند، تعاملی دوسویه بین عوامل روایی مرتبط باهم است. این تعامل حضوری همه‌جانبه از سوی سوژه‌های درگیر در تعامل را می‌طلبد. در تطبیق، هیچ سناریوی از قبل برنامه‌ریزی شده یا راهبرد تعریف شده‌ای وجود ندارد. موضوعات از طریق احساس و ادراک و تمرکز بر توانش‌های اخلاقی ایجاد می‌شود. ارتباطی که همانگونه که لاندوفسکی (Landowski, 2014 cited in Demuru, 2021) بیان می‌دارد می‌تواند به نوعی از درک دوجانبه منتهی شود. در این نظام رابطه مالک و مملوکی بین سوژه و ابژه برقرار نیست و همانگونه که معین (۱۳۹۶: ۳۸) بیان می‌دارد: «اینجا دقیقاً در خود سیر تعامل است که دو طرف تعامل یکدیگر را از درون "حس" می‌کنند و بر اساس آن رفتار یکدیگر را باهم تطبیق می‌دهند». دو طرف درگیر در تعامل، یکدیگر را حس می‌کنند و این احساس به سوژه دیگر نیز قابل سرایت است، همانند احساس رضایت که در پی انجام کاری مشترک در هر دو طرف ایجاد می‌شود.

۲-۲-۴. نظام معنایی تصادف

اما نظام معنایی تصادف بر اصل «شانس و اقبال» استوار است. این نظام باعث خروج کنشگر از برنامه‌های ازپیش تعیین شده روایی است، به گونه‌ای که گاهی سیر روایت دستخوش تغییر و تحولاتی غیرقابل پیش‌بینی می‌شود. این نظام نقطه مقابل نظام

۲-۳. کاربرد نظام‌های معنایی در نقد ادبی

با پیشرفت در علم زبان‌شناسی، ابزار و امکانات بیشتری جهت مطالعات زبان و ادبیات فراهم شد و از آنجاکه زبان در ادبیات به اشکال متفاوتی متجلی می‌شود، زبان‌شناسی به‌عنوان ابزار علمی برای کشف معنا در ساختارهای گفتمانی، نقش مهمی در این مطالعات ایفا می‌کند. در واقع، ادبیات به‌عنوان بخشی فعال در فرایندهای گفتمانی، بستری مناسب برای به‌کار بردن این ابزارهای علمی به جهت کشف سازوکارهای شکل‌گیری و تولید معناست. مثلاً یکی از این راه‌ها بازکاوی متون قدیمی و تلاش برای یافتن الگوها و نظام‌های معنایی است که در معناسازی مورد استفاده قرار گرفته‌اند. از آنجا که شاهنامه فردوسی محل بروز اسطوره‌ها، عشق‌ها، ارزش‌های اخلاقی و هویت اصیل فرهنگ ایرانی است، در این پژوهش سعی داریم تا با ابزار علمی تحلیل روایت به بازکاوی داستان زال و رودابه و کشف الگوهای معنایی به‌کار برده شده منطبق با نظام‌های معنایی لاندوفسکی برسیم.

۳. پیشینه پژوهش

هرچند در زمینه نشانه‌شناسی در ابیات فارسی پژوهش‌های مختلفی انجام شده است، آثار معدودی به نظام‌های معنایی لاندوفسکی پرداخته‌اند که عمده آن‌ها توسط معین انجام شده است. اما قبل از پرداختن به این نظام‌های معنایی لازم است ابتدا سیر تحولات نشانه‌شناسی مطرح شود. شعیری (۱۳۸۸) به چگونگی تحول نشانه‌شناسی ساختگرا به نشانه‌معناسازی گفتمانی پرداخته است. در واقع، او عدم اتکا دیدگاه گفتمانی بر رابطه دال و مدلولی را ایجاد رابطه بین دو سطح بیان و محتوا در این دیدگاه، نقش کنشگر گفتمانی و موضع‌گیری او در فرایند معناسازی می‌داند. معین

(۱۳۹۲) بیان می‌دارد که چرخش نشانه‌شناسی به سمت پدیدارشناسی باعث پیوند مطالعات معنا با عناوینی همچون حضور جریان حسی - ادراکی، تن، ادراک و امر حسی شده است. او سپس با معرفی اریک لاندوفسکی و نظام معنایی تطبیق که لاندوفسکی مطرح کرده است، سعی دارد خلق شعر و زبان شاعرانه توسط شاعر را نتیجه خطر کردن شاعر در زبان، معرفی کند. سجودی (۱۳۹۵) نیز در کتاب *نشانه‌شناسی کاربردی* به معرفی نشانه‌شناسان و دیدگاه‌های آن‌ها از قبیل سوسور، پیرس، اکو و غیره می‌پردازد.

معین همچنین در کتاب *ابعاد گمشده معنا در نشانه‌معناشناسی روایی کلاسیک؛ نظام معنایی تطبیق یا رقص در تعامل* (۱۳۹۶)، به بیان ایرادات نشانه‌شناسی روایی کلاسیک می‌پردازد و سپس بیان می‌دارد که با افزوده شدن نظام حسی - ادراکی و رابطه تعاملی و احساسات بی‌نام به این نظام، بر غنای آن افزوده شده است. او سپس به تشریح نظام‌های معنایی مطرح شده توسط لاندوفسکی می‌پردازد. به بیان معین، پایه و اساس این کتاب بر توصیف و تبیین نظام معنایی «تطبیق» لاندوفسکی گذاشته شده است.

شعیری (۱۳۹۸ الف) در کتاب *نقصان معنا به چرخش ساختاری در مطالعات معنا* با محوریت شخصیت گرمس می‌پردازد. او بیان می‌دارد که گرمس ابتدا یک معناشناس ساختارگرا بود و این دوره مطالعات او را «معناشناسی سخت» می‌نامد. اما گرمس در دوره‌های بعدی مطالعات معنا و با وارد شدن اصطلاحات تن و امر حسی - ادراکی به سوی معناشناسی نرم متمایل می‌شود. معین (۱۳۹۹) ابتدا به برشمردن نظام‌های معنایی لاندوفسکی می‌پردازد. سپس با بیان دو نگاه متفاوت به جهان یعنی جهان به‌مثابه متن (گفتمان روایی) و جهان به‌مثابه تجربه زیسته، سعی دارد این دو

بیش را در عملکرد شخصیت‌های داستان‌هایی از قبیل سرخ و سیاه اثر استاندال، همزاد اثر داستایوفسکی و چند روایت دیگر مورد بررسی قرار دهد. در نهایت، معین بیان می‌دارد که بعضی از شخصیت‌های این رمان‌ها به گونه‌ای کاملاً افراطی، گاه فقط نگاه متن‌وار به جهان دارند. اما بعضی دیگر جهان را به مثابه تجربه زیسته خوانش می‌کنند و وارد جریان حسی - ادراکی با پدیده‌های جهان می‌شوند. در انتها نیز شخصیت‌هایی وجود دارند که نمی‌توان آن‌ها را در یکی از این دو نگاه گنجانید.

معین (۱۴۰۰) به معرفی الگوی سبک زندگی بیان‌شده توسط لاندوفسکی می‌پردازد. این سبک‌ها عبارت‌اند از: سبک زندگی استنوب، داندی، خرس و آفتاب‌پرست. سپس سبک‌رفتاری مارسل شخصیت اصلی و راوی رمان در جستجوی زمان از دست‌رفته اثر مارسل پروست را براساس آن مورد بررسی قرار می‌دهد. در این مقاله، مشخص می‌شود که مارسل از سبک زندگی دنیوی به سبک زندگی خرس و از سبک زندگی خرس به سبک زندگی انسان نابغه درگذر است.

از آنجاکه پژوهشی مشخصاً در مورد روایت زال و رودابه از منظر چهار نظام معنایی لاندوفسکی انجام نگرفته است، بر آن شدیم تا این روایت را در چارچوب یادشده مورد پژوهش قرار دهیم.

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
رتال جامع علوم انسانی

۴. روش پژوهش

پژوهش حاضر به روش توصیفی - تحلیلی انجام شده و نمونه‌ها از تمامی بخش‌های داستان انتخاب شده‌اند. پژوهشگران ابتدا به بررسی بخش‌های مهم و برجسته داستان پرداخته و سپس با استخراج رفتارها و عکس‌العمل‌های شخصیت‌های داستان در برابر حوادث، آن‌ها را براساس چهار نظام معنایی لاندوفسکی ترسیم و تحلیل

کرده‌اند. در این راستا، روایت به سه دوره مهم زندگی زال که عبارت‌اند از: تولد زال و طرد او، بازپس گرفتن زال از سیمرغ، و عشق زال به رودابه تقسیم شد. سپس با بررسی اشعار چالش‌ها و تنش‌های هر دوره شناسایی شدند و عملکرد شخصیت‌های روایی اصلی در قبال آن چالش‌ها و تنش‌ها مورد بازبینی قرار گرفتند تا میزان انطباق هر عملکرد با چهار نظام معنایی لاندوفسکی مشخص شود.

برای بررسی این انطباق علاوه بر تحلیل و شم زبانی و ادبی پژوهشگران، از منابع مختلف ادبی و تاریخی مربوط به تفسیر و تأویل شاهنامه و نیز نظر نشانه‌شناسان و استادان ادبیات استفاده شد و در نتیجه این مشورت‌ها برخی از تحلیل‌ها اصلاح و پالایش شد. همچنین در خصوص هر شخصیت سیر کنش‌ها و واکنش‌ها در طول داستان مد نظر قرار گرفت و تغییرات احتمالی یا ثبات نظام معنایی منطبق با رفتار آن شخصیت در جریان روایت مشخص شد. بنابراین رویکرد خاص پژوهش حاضر از دو منظر داستان را پوشش می‌دهد: نخست بررسی بخش‌های مختلف داستان و نظام‌های معنایی حاکم بر آن، و دوم بررسی نظام‌های معنایی منطبق با رفتار هر شخصیت و ثبات یا تغییرپذیری آن در طول روایت.

با توجه به حجم زیاد متن مورد بررسی، منتخبی از شواهد نمونه‌های مورد بررسی از میان ابیات در اثبات این مدعا در طول مقاله ارائه شده است. از این حیث می‌توان پژوهش حاضر را نخستین اثر با این رویکرد در نظر گرفت. تلاش شد با توجه به طولانی بودن داستان و جزئیات مختلف آن، عناصر اصلی سازنده روایت در قالب سه بخش پیش‌گفته به گونه‌ای تحلیل شود که نمونه‌ها نمایانگر کل روایت از منظر سؤال پژوهش باشند.

۵. بررسی نظام‌های معنایی در روایت زال و رودابه

در این پژوهش، سعی کردیم تا حوادث و چالش‌های مهم در روایت را شناسایی و عملکرد هر یک از شخصیت‌های روایت در قبال آن چالش را از منظر چهار نظام معنایی لاندوفسکی تفسیر کنیم. در واقع، موضع و عملکرد هر یک از این شخصیت‌ها در قبال حوادث، منعکس‌کننده نظام معنایی شاخص در عملکرد آن‌هاست. داستان زال و رودابه حکایت نوزادی سپیدموی است که با تصور قدم نامبارک و شوم در کوه رها می‌شود، اما دست سرنوشت دوباره او را به آغوش پدر برمی‌گرداند و بر تخت قدرت می‌نشانند. نقطه اوج روایت ماجرای عشق مناقشه‌برانگیز این شخصیت و چالش‌ها و تنش‌های ناشی از آن بین شخصیت‌های داستان است. در این روایت، همه چیز بر مبنای تنشی اولیه پیش می‌رود و آنچه جریان روایی را به سمت جلو هدایت می‌کند و فرایند معناسازی را امکان‌پذیر می‌سازد، موضعی است که هر یک از کنش‌گران اصلی در قبال این تنش‌ها از خود بروز می‌دهند. نحوه عملکرد این کنشگران در روایت نمایانگر نظام معنایی است که آموزه‌ها و هنجارهای اجتماعی در شکل‌گیری آن مؤثر بوده است. این کنش‌گران با رفتار خود در قبال این تنش‌ها، پای‌بندی خود به آن نظام‌های معنایی را بر گفته‌خوان‌ها آشکار می‌کنند. در ادامه فرازهای اصلی داستان را در جست‌وجوی پاسخ پرسش پژوهش می‌کاویم.

۵-۱. چالش در برنامه‌مداری سام: تولد فرزند سپیدموی

در ابتدای روایت، ما با تنشی مواجه می‌شویم که حاصل تولد فرزند با ظاهری غیرمنتظره و در تضاد با هنجارهای اجتماعی است. کنش‌گر اصلی یا همان سام نریمان

در راستای رفع تنش، امر به طرد فرزند کرده، او را در پای البرزکوه محل آشیانه سیمرغ رها می‌کند.

ز مادر جدا شد بدان چند روز نگاری چو خورشید گیتی فروز
به چهره چنان بود بر سان شید ولیکن همه موی بودش سپید

آنچه در رفتار سام نریمان و عکس‌العمل او در قبال این تنش مشهود است پای‌بند بودن به نظام معنایی برنامه‌مداریت است. این نظام بر دو اصل علی - فیزیکی و الزامات اجتماعی استوار است. اما تولد فرزند سام نریمان با آن شکل و شمایل از این دو اصل تبعیت نمی‌کند و ناقض آنهاست، زیرا طبق اصل علی - فیزیکی فرزند انسان شباهت بسیار زیادی به والدین خود دارد، ولی درمورد ظاهر فرزند سام این‌گونه نیست. الزامات اجتماعی نیز ظاهری را برای نوزاد تازه‌متولد پذیرفته است که درمورد فرزند نوزاد سام با موی سپید صدق نمی‌کند. درواقع، فرمان سام به طرد فرزند نشانگر پای‌بندی عمیق او به نظام معنایی برنامه‌مداری است که هیچ نقصانی حتی ظاهر عجیب نوزاد خود را نیز برنمی‌تابد. ابیات زیر نشان می‌دهد که سام شخصیتی برنامه‌مدار است که با اعتقاد به برنامه‌مداری جریان‌های طبیعی به هنگام دیدن فرزند عکس‌العمل نشان می‌دهد و آن را ناشی از گناهی ندانسته می‌خواند:

چو فرزند را دید مویش سپید بود از جهان سربه‌سر ناامید
اگر من گناهی گران کرده‌ام وگر مگر کیش آهرمن آورده‌ام
به پوزش مگر کردگار جهان به من بر ببخشاید اندر نهران

یکی از جلوه‌های نظام برنامه‌مدار پای‌بندی به عرف جامعه است. سام با ابراز نگرانی از اینکه پاسخی برای بزرگان ندارد، پای‌بندی خود را به الزامات اجتماعی نشان می‌دهد:

از این بچه چون بچه اهرمن سیه‌پیکر و موی همچون سمن،
چو آیند و پرسند گردنکشان چه گویم از این بچه بدنشان؟
چه گویم که این بچه دیو کیست؟ پلنگ دورنگ است یا بربريست؟

پای‌بندی بودن سام به برنامه‌مداريت، در عکس‌العمل او نسبت به تولد فرزند با موی سپید مشهود است، زیرا نشان از اعتقاد او به سیری منظم در اتفاقات و حوادث طبیعی دارد که خلاف در آن جایز نیست.

۵-۲. مجاب‌سازی در تعامل سام و زال

اما رفتار سام و عکس‌العمل او در قبال حوادث پیش‌آمده بعدی نشان از تعهد او به نظام معنایی دیگری نیز دارد که مجاب‌سازی نامیده می‌شود. این نظام بر اصل نیت‌مندی استوار است و همان‌گونه که معین (۱۳۹۶: ۲۲) بیان می‌دارد در مجاب‌سازی، «برجهان ذهنی دیگری تأثیر می‌گذاریم و توانش او را در راستای هدفی مشخص به‌کار می‌گیریم».

سام بعد از اینکه فرزند را از سیم‌رخ بازپس می‌گیرد، به ملاقات منوچهرشاه می‌رود. شاه به او امر می‌کند که به جنگ برود. به‌ناچار، سام باید فرزند خود را ترک کند. در صحنه‌ای که سام به دستور منوچهرشاه قصد رفتن به جنگ دارد، روی به فرزند خود، زال می‌کند و این‌چنین بیان می‌دارد:

سوی زال کرد آنگهی سام روی	که داد و دهش گیر و فرجام جوی
چنان دان که زاوولستان خان توست	جهان سر به سر زیر فرمان توست

اما زال که با طرد شدن در دوران نوزادی طعم دوری از پدر را چشیده، این بار قصد دارد جلوی رفتن پدر و این تنهایی مجدد را بگیرد و این گونه پاسخ می‌دهد:

به سام آن گهی گفت زال جوان که چون زیست خواهم من ایدر نوان؟
جدا پیش تر زین کجا داشتی مدارم که آمد گه آشتی

و به بیان سختی‌هایی که در دوران نوزادی متحمل شده می‌پردازد تا با تأثیرگذاری بر پدر او را به عدم ترک خود راضی کند. در واقع، در این مرحله، نظام مجاب‌سازی هم از جانب زال و هم از جانب سام برای تأثیر گذاشتن بر یکدیگر و عملی شدن خواسته خود به کار گرفته می‌شود. این نظام، همان گونه که معین (۱۳۹۶: ۱۲۴) بیان می‌دارد، منفی ترسیم می‌شود، زیرا زال با بیان خاطرات تلخ دوران نوزادی قصد دارد پدر را مجاب کند که از جنگ منصرف شود.

کسی با گنه گر ز مادر بنزاد من آنم سزد گر بمانم ز داد
چمیدن به خاک و چریدن به خون گهی زیر چنگال مرغ اندرون

در این روایت، زال به دلیل شرایط خاص دوران نوزادی شخصیت ویژه‌ای دارد. او به‌خوبی از این امتیاز آگاه است و در موقعیت‌های حساس برای مجاب کردن پدر در راستای خواسته‌های خود از آن سود می‌جوید. در واقع، او به گناه پدر در طرد خود و احساس عذاب وجدان پدر اشراف کامل دارد و سعی می‌کند از آن بهره‌برداری کند. او با تشخیص عذاب وجدان پدر و تلاش برای جبران گذشته، سعی دارد او را به خدمت اهداف خود درآورد.

۵-۳. تعامل ترکیبی مبتنی بر سه نظام در رفتار سام

از سویی دیگر، سام که دارای خصلتی برنامه‌مدار است سعی دارد زال را نیز همانند خود به سمت نظام کنش‌مدار و برنامه‌مدار سوق دهد. پس در جهت پیروی از برنامه،

خواهان تطبیق زال با شرایط موجود است. در واقع، در نظام مجاب‌سازی که بین سام و زال شکل گرفته، درنهایت این سام است که موفق می‌شود زال را تحریک کند تا کنش دلخواه او که همانا ماندن در آن مکان، آموختن علوم و تطبیق با شرایط است از او سر بزند.

پاسخ سام به زال ترکیبی از سه نظام مجاب‌سازی (مبتنی بر اصل نیت‌مندی)، برنامه‌مداری (براساس اصل نظم و قاعده) و تطبیق (مبتنی بر امر حسی) را آشکار می‌کند. در واقع، سام با تأیید سختی‌ها و رنج‌های روا شده بر زال در دوران کودکی سعی می‌کند وارد رابطه حسی با زال شود. او این‌گونه بیان می‌دارد:

پدر گفت: پرداختن دل سزاست پیرداز و برگوی هرچت هواست
 سام سپس با اشاره به پیشگویی مرد ستاره‌شناس، سعی می‌کند با به‌کارگیری نظام مجاب‌سازی و وسوسه زال، او را به سوی نظام تطبیق رهنمون شود. در واقع، سام در این مرحله ملغمه‌ای از نظام‌های مجاب‌سازی، برنامه‌مداری و تطبیق را به کار می‌گیرد. او در ابتدا با ابراز حس همدردی، با زال رابطه حسی - ادراکی برقرار می‌کند و سپس با بیان پیشگویی مرد ستاره‌شناس او را به سمت نظام کنش‌مدار و برنامه‌مدار سوق می‌دهد. سپس در جهت پیروی از برنامه خواهان تطبیق زال با شرایط موجود می‌شود. ماندن زال و گوش سپردن به حرف پدر نشان از عمل کردن زال در چارچوب نظام تطبیق دارد. پدر قبل از ترک زابلستان برای جنگ به او این‌گونه توصیه می‌کند:

کنون گرد خویش اندر آور گروه	سواران و مردان دانش‌پژوه
بیموز و بشنو ز هر دانشی	که یابی ز هر دانشی رامشی
ز خورد و ز بخشش میاسای هیچ	همه دانش و داد دادن بسیچ

درواقع، سام زال را به‌عنوان یکتا در نظر می‌گیرد که می‌تواند از طریق مباحثه او را متقاعد کند. سام از طریق توصیه به زال برای یادگیری دانش‌ها و پذیرفتن منش بدل و بخشش او را به‌سوی نظام تطبیق یک‌سویه سوق می‌دهد. زال در ابتدا تنها در پی گوش سپردن به نصیحت پدر در جهت تطبیق با شرایط موجود، راضی نگه‌داشتن پدر از خود و حفظ او در کنار خود است. او همانند ربیات برنامه‌ریزی شده طبق گفته‌های پدر به کسب دانش و فنون می‌پردازد، به‌شکلی که فردوسی این‌گونه بیان می‌دارد:

چنان گشت زال از بس آموختن که گفتی ستاره است از افروختن
 به رای و به دانش به جایی رسید که چون خویشتن در جهان کس ندید

اما درنهایت او همچنان بر مدار برنامه‌مداری باقی نمی‌ماند و حوادث و وقایعی را رقم می‌زند که باعث برهم خوردن نظم اجتماعی آن زمان می‌شود. گویی زندگی زال از دوران نوزادی با ماجراهای غیرمنتظره گره خورده و نظام تصادف در آن حاکم است. این جریان خلاف معمول حتی در عشق او نیز جلوه‌گر شده است. درواقع، زال از ابتدا با هنجارهای اجتماعی سازگاری ندارد که موارد این ناسازگاری عبارت‌اند از: تولد با ظاهر عجیب و متفاوت از نوزادان دیگر (موی سپید)، پرورش یافتن در لانهٔ سیمرغ و زندگی در کنار سیمرغ و جوجه‌هایش، عشق به رودابه (با علم به اینکه او بت‌پرست و پدرش رودابه از نژاد خاندان ضحاک است). درواقع، همهٔ موارد فوق در تناقض با عادات و هنجارهای اجتماعی هستند و جریان داستان را پیچیده می‌کنند. نظام‌های معنایی که سام و زال در تعامل با یکدیگر به‌کار می‌برند در شکل شماره ۲ قابل‌ملاحظه است:

نظام برنامه مدار پیروی از قواعد	• سام در راستای عدم هماهنگی ظاهر بچه با قواعد او را طرد می‌کند.
نظام مجاب سازی اصل نیت مندی	• سام برای رسیدن به هدف خود به متقاعد کردن زال برای ماندن به بیان پیش‌گویی ستاره شناسان می‌پردازد.
نظام تطبیق اصل حساسیت و امر حسی	• زال سعی دارد به منظور تطابق با محیط و در راستای صحنه‌های پدر برای ماندن در محل حکمرانی به یادگیری دانشها و فنون نظامی اقدام کند.
نظام رضا و تسلیم	• زال سعی دارد تا بر محیط اطراف و حکمرانی مسلط گردد.

شکل ۲. نظام‌های معنایی نمودیافته در تعامل سام و زال

۴-۵. حرکت زال از برنامه‌مداری به تطبیق

در ادامه روایت، بعد از تطبیق با شرایط موجود، ملاقات زال با مهرباب، پدر رودابه، شرایط خروج از این نظام برنامه‌مداری و حرکت به سمت نظام‌های دیگر را فراهم می‌کند. تمایل نشان دادن زال به پدر رودابه، اولین جرقه خروج از تطابق با هنجارهاست. هنجارهای آن زمان مستلزم عدم توجه و ارتباط با مهرباب بت‌پرست از نژاد ضحاک است. اما زال برخلاف این هنجار عمل می‌کند، به مهرباب متمایل می‌شود و رفتار و کردار او را می‌پسندد. تعریف اطرافیان زال از دختر مهرباب نیز اولین جرقه‌های عشق و دومین نشانه خروج زال از نظام برنامه‌مداری است:

برآورد مر زال را دل به جوش چنان شد کز و رفت آرام و هوش
 آنچه در رفتار زال با مهرباب مشهود است عدم خروج یکباره زال از نظام
 برنامه‌مداری است. درواقع، رفتار او در ابتدا نشان از وفاداری به آیین‌ها و سنت‌های
 حاکم بر جامعه دارد. در صحنه دیدار مجدد مهرباب و زال که به‌منظور بیان درخواست
 مهرباب به وقوع می‌پیوندد، زال مجدداً بر مدار برنامه‌مداری حرکت می‌کند و خروج از
 پیمان‌های ایجادشده توسط بزرگان را جایز نمی‌داند. او در پاسخ مهرباب که خواهان
 رفتن زال به خانه‌اش است چنین می‌گوید:

چنین داد پاسخ که این رای نیست به خان تو اندر مرا جای نیست
 نباشد بدین، سام همداستان همان شاه چون بشنود داستان
 که ما می‌گساریم و مستان شویم سوی خانه بت‌پرستان شویم

اما شنیدن مجدد زیبایی‌ها و خصال رودابه به جنگ و کشمکش درونی و دودلی
 در زال میان ماندن بر نظام برنامه‌مداری یا ترک آن منجر می‌شود. به‌دلیل آنکه در آیین
 جامعه آن زمان، همسر گزیدن برای پهلوان موجب خوار و بی‌مقدار شدن آنان می‌شد،
 این مسئله زال را در شک قرار داده بود:

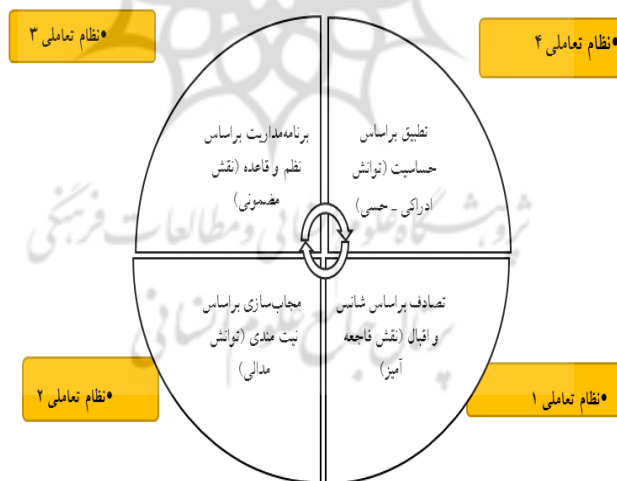
همی بود پیچان دل از گفت و گوی مگر تیره گردش از این آبروی
 همی گشت یک چند بر سر سپهر دل زال زر تا سر آگنده مهر

اما طغیان و غلبه عشق در نهایت باعث خروج زال از نظام برنامه‌مداری می‌شود.
 درواقع، حس ایجادشده به رودابه در اثر تعریف اطرافیان باعث چرخش او به سمت
 نظام معنایی تطبیق می‌شود. این نظام از برنامه‌ای از پیش معلوم شده تبعیت نمی‌کند و از
 طریق امر حسی فعال می‌شود. اما از آنجاکه این نظام پویا و دوسویه است، حضور فعال
 طرف دوم را نیز می‌طلبد. رودابه نیز با شنیدن ویژگی‌های زال حین گفت‌وگوی مادر و
 پدر، وجود عشق را تجربه می‌کند.

چو بشنید رودابه آن گفت و گوی برافروخت و گلنارگون کرد روی

دلش گشت پر آتش از مهر زال از او دور شد رامش و خورد و هال

زال در ابتدا و در تعامل با پدر از نظام مجاب‌سازی برای دوری جستن از تنهایی مجدد و از دست دادن پدر بهره می‌گیرد. اما نه تنها قادر به مجاب کردن پدر نمی‌شود، بلکه خود تحت تأثیر صحبت‌های پدر مجاب می‌شود و راه تطبیق یک‌سویه با شرایط موجود را در پیش می‌گیرد تا پدر را در کنار خود نگاه دارد. در واقع، او به‌واسطه تجربه تنهایی به هنگام کودکی سعی دارد خود را با خواسته‌های پدر تطبیق دهد؛ که البته این تطبیق، تطبیقی یک‌سویه است. اما در سیر روایی، عشق رودابه و برقراری رابطه حسی - ادراکی با او سبب روی آوردن زال به نظام‌های معنایی دیگر می‌شود. حرکت زال در سیر روایت از یک نظام معنایی و ورود به نظام معنایی دیگر در شکل شماره ۳ به تصویر درآمده است:

شکل ۳. سیر حرکت زال در نظام‌های معنایی در روایت

زال که برای مدتی در آشیانه بی‌نظم و پرخطر و بی‌شبهات به محل زندگی انسان‌ها، گذرانده، بعد از دیدن پدر از چهره پدر برای خود «چهره اسطوره‌ای یک کنشگر برتر» (معین، ۱۳۹۶: ۵۳) را خلق می‌کند. این پدر برای او آرامش و امنیت را به ارمغان می‌آورد؛ معنا داشتن زندگی و حس آن را به او منتقل می‌کند. انجام این حرکت، سوژه را در جهانی سرشار از مجاب‌سازی قرار می‌دهد. پدر او را مجاب می‌کند که کنش او مبنی بر ترک کردن موقت او و رفتن به جنگ را بپذیرد و در پایتخت باقی بماند. درواقع، همان‌گونه که معین (همان) بیان می‌دارد، «به هر شکل، سوژه خود را از فضای بی‌معنایی و خطر ناب به فضای خطر و ریسک محدود انتقال می‌دهد».

پس زال از منطقه ۱ به منطقه ۲ می‌رود. زال به سوژه‌ای برنامه‌مدار تبدیل می‌شود که طبق برنامه و آموزه‌هایی که کسب کرده است همه‌چیز را کاملاً همان‌گونه که پدر می‌خواهد برنامه‌ریزی می‌کند، که عبارت‌اند از: حرکت و گردش در قلمرو، ملاقات با مردمان تحت حکومتش، بذل و بخشش و سخاوت به خرج دادن برای زیردستان و دیدن محراب، پدر رودابه، و نپذیرفتن خواسته او برای رفتن به خانه‌اش (منطقه ۳). اما این برنامه‌مداری با دیدن مهراب و شنیدن کمالات دختر او باعث خروج او از این منطقه و ورود به منطقه ۴ می‌شود. درواقع، عشق رودابه و تمنای وصال او و چرایی عدم امکان این عشق، او را به این منطقه وارد می‌کند.

۵-۵. اوج تطبیق در عشق خلاف عرف

عشق زال و رودابه حاصل تعامل و حضور دوجانبه دو تن است. زال که در تمامی مراحل قبلی سعی بر تطبیق یک‌سویه خود با شرایط موجود و حاکم بر جامعه دارد، در مسئله عشق اما تطبیقی از نوع خطر کردن را دنبال می‌کند. این عشق برخلاف

معیارهای حاکم بر ازدواج آن زمان بود، زیرا ساختار حاکم آن زمان خصوصاً در سطح اشراف ازدواج در بین یک طبقه اجتماعی و یک مسلک را جایز می‌دانست، اما عشق زال به دختری از خاندانی بت‌پرست و نژاد ضحاک قطعاً مورد تأیید قرار نمی‌گرفت. عشق زال و رودابه در این روایت ابتدا در بُعد شنیداری اتفاق می‌افتد و از این طریق است که رابطه حسی - ادراکی بین آن دو شکل می‌گیرد. اما همان‌گونه که شعیری (۱۳۸۹: ۲۶) بیان می‌دارد: «حواس امکان تعامل و انتقال به یکدیگر را دارند». لذا آن دو نیز متمایل‌اند که این جریان حسی - ادراکی شنیداری را به دیداری تبدیل کنند پس با تلاش دو طرف این جریان دیداری شکل می‌گیرد.

برآمد سیه‌چشم گلرخ به بام چو سرو سهی بر سرش ماه تام
چو از دور دستان سام سوار پدید آمد آن دختر نامدار
دو بیجاده بگشاد و آواز داد که شاد آمدی ای جوانمرد شاد
سپهد کز آن باره آوا شنید نگه کرد و خورشید رخ را بدید
شده بام از آن گوهر تابناک به جای گلش سرخ یاقوت خاک

ارتباط دیداری زال و رودابه، رخدادی از نوع تطبیقی است؛ تعاملی دوسویه بین دو هم‌سوژه که قصد شناخت یکدیگر را دارند. در واقع، این تعامل عشق آن دو را محکم‌تر می‌کند؛ به شکلی که هر دو حس می‌کنند که نیمه گمشده خود را یافته‌اند و هر یک بدون دیگری قادر به ادامه زندگی نخواهند بود. اما هر دو به ریسک و خطر موجود در این عشق واقف‌اند و همان‌گونه که معین (۱۳۹۶: ۱۲۲) بیان می‌دارد، «قبول خطر و ریسک و پذیرش شرایط پرتنش و بحران در کل از اصول اصلی نظام تطبیق به حساب می‌آید. نظامی که در آن قابلیت‌ها و پتانسیل‌های پنهان تعامل به شکل کامل آشکار نمی‌شود، مگر در مرز و آستانه گسست ممکن بین طرف‌های تعامل».

خطر کردن لازمه عشق است. درواقع، قول و قرار آن‌ها بر تداوم این عشق و وفاداری به یکدیگر در عین پذیرش ریسک و خطر، میزان تطبیق‌پذیری آن دو با یکدیگر را بالا می‌برد. زال و رودابه در محفل ملاقات، به شناخت یکدیگر دست می‌یابند و این شناخت نیز افزون بر موارد بالا باعث حد اعلای تطبیق می‌شود. دوست داشتن (جنس مخالف) در مفهوم عادی به معنای تمایل برای ازدواج و همسرگزینی است. درواقع، درمورد زال ازدواجی به شیوه برنامه‌مدار و سنتی مطابق با آیین‌هاست؛ ایجاد حس علاقه در تعاملات و سنتی که به ازدواج می‌انجامد. نگاه به ازدواج و عشق در جامعه آن زمان، مبتنی بر پیوند دو قوم از یک نژاد و تبار است. اما درمورد آن‌ها این موضوع صدق نکرده و خشم بزرگان را برخواهد انگیخت.

سپهد چین گفت با ماهروی که ای سرو سیمین بر مشگبوی
 منوچهر چون بشنود داستان نباشد بدین کار همداستان
 همان سام نیرم برآرد خروش کف اندازد و بر من آید به جوش

اما نگاه زال به عشق فراتر از نگاه سنتی و آیینی آن زمان است. تصویر ابتدایی او از ازدواج، تصویری مبتنی بر آموزه‌های جامعه‌پذیر است. ولی او در ارتباط تعاملی با رودابه، ویژگی‌های خاص و زیبایی‌های او را کشف کرده و قصد دارد همراه با او تجربه دیگری از عشق را رقم بزند: تجربه‌ای که اساساً با ریسک و خطر درگیر است، اما خالق ارزش‌های بدیع و نو است. این عشق و ارتباط تعاملی می‌تواند شکست یا موفقیت را در پی داشته باشد. درواقع، زال بدون هیچ پیش‌فرض و درک شناختی از عشق، از محدوده شناختی فراتر رفته و به دریافتی حسی - ادراکی از آن نائل می‌شود.

پذیرفتم از دادگر داورم که هرگز ز پیمان تو نگذرم
 شوم پیش یزدان ستایش کنم چو ایزد پرستان نیایش کنم

مگر کو دل سام و شاه زمین بشوید ز خشم و زپیکار و کین
جهان‌آفرین بشنود گفت من مگر کاشکارا شوی جفت من

۵-۶. نظام تصادف در مقابل برنامه‌مداری کنش‌گران روایت

زال و رودابه در این ارتباط حسی، خود را به دست سرنوشت می‌سپارند، زیرا آن دو بدون هیچ برنامه‌ازپیش‌مشخص و یا هدف خاص دل به یکدیگر سپرده‌اند. عشق آن‌ها حاصل یک رخداد و تصادف است. عشق برای زال و رودابه تصادفی شیرین، اما برای دیگر شخصیت‌ها نظیر سام، منوچهرشاه، مهرباب و سیندخت رخدادی بد و حادثه‌آفرین به حساب می‌آید. این امر سبب بروز واکنش‌های متفاوتی از جانب آن‌ها براساس نظام معنایی حاکم بر ذهنیت آن‌ها می‌شود.

پس از توافق زال و رودابه در جلسه دیداری مبنی بر پای‌بندی به عشق و علنی کردن آن با وجود علم به مخالفت‌ها، هر یک از شخصیت‌های روایت عکس‌العمل خاصی نشان می‌دهند که حاکی از یک نظام معنایی شاخص در عملکرد آن‌هاست. خبر این عشق ابتدا از طریق نامه زال به سام نریمان می‌رسد. سام در راستای پای‌بندی‌اش به نظام برنامه‌مداری که در عکس‌العمل‌های او در قبال حوادث دیگر روایت نیز آشکار شده بود، قصد مخالفت با این عشق نامقبول را دارد.

اما در نظام مجاب‌سازی که در مکاتبات بین زال و سام شکل گرفته است، زال با یادآوری مجدد شرایط سخت دوران نوزادی و عهد و پیمان پدر در برآورده کردن خواسته‌های خود تا حدودی موفق به مجاب کردن پدر می‌شود. در مقابل، سام پای‌بندی خود به نظام برنامه‌مداری را این‌چنین بیان می‌دارد:

از آن مرغ‌پرورده و دیوزاد چه گویی چه‌گونه برآید نژاد؟

اما آنچه مانع از مخالفت سام و دودلی در عمل کردن یا نکردن طبق نظام برنامه‌مداری است عهد و پیمان او با زال است. درواقع، او با بیان ابیات ذیل بار دیگر عقیده خود را آشکار می‌کند:

دو گوهر چو آب و چو آتش به هم برآمیختن باشد از بن ستم
همانا که باشد به روز شمار فریدون و ضحاک را کارزار

در نظام تصادفی که در جریان عشق زال و رودابه شکل گرفته، آشکار شدن ناگهانی قصد و هدف زال و عشق او به رودابه، از طریق نامه و نظام مجاب‌سازی صورت پذیرفته است. در نتیجه، سام در سردرگمی و حیرانی قرار می‌گیرد. او قصد موافقت با این عشق را ندارد، اما همان «ساحت بیرونی» یعنی سرنوشت مقدر شده است که در مورد زال و رودابه نیک است به موافقت او منجر می‌شود. سام سعی می‌کند که کنش خود در موافقت با ازدواج آن دو را برای زال بدین شکل توضیح دهد که موافقت می‌کند تا نشان دهد که به عهد و پیمان خود متعهد است؛ در غیر این صورت برآورده کردن آرزوی او محال می‌بود.

درواقع، سام در این موقعیت برای جلوگیری از چالش، راه‌مماشات را در پیش می‌گیرد و این استراتژی را انتخاب می‌کند. سام در ابتدا جزو نیروهای مخالف این ازدواج بود، اما بعد به دلیل عهد و پیمانی که با زال در برآورده کردن خواسته‌های او بسته بود و به دلیل جلوگیری از چالش‌های بعدی و طالع خوب این ازدواج به نیروی موافق تبدیل می‌شود.

بعد از سام نریمان، سیندخت مادر رودابه از جریان این عشق مطلع می‌شود. درواقع، عشق زال و رودابه که به شکل تصادفی اتفاق افتاد، تهدیدی برای اجتماع آن‌ها به حساب می‌آمد. نگرش سیندخت به عشق زال و رودابه، نگرشی حسابگرانه نیست. او

خود را به دست سرنوشت سپرده است تا شاید در این مسئله با رو کردن شانس و اقبال به آن‌ها، جریان حوادث به نفع آن‌ها رقم بخورد. در غیر این صورت، خود را تسلیم حوادث می‌کند. سیندخت سپس برای همسرش، مهراب، توضیح مآووقع را می‌دهد و چنین می‌گوید:

چنان دان که رودابه را پور سام نهانی نهاده است هر گونه دام
 ببرده است روشن دل او ز راه یکی چاره مان کرد باید نگاه
 بسی دادمش پند سودش نکرد دلش خیره بینم همی روی زرد

اما مهراب دیدی برنامه‌مدار دارد و همه‌چیز را براساس برنامه‌های ازپیش‌تعیین‌شده می‌داند. او معتقد است که آن‌ها باید طبق برنامه‌هایی که از پیش طراحی‌شده پیش می‌رفتند تا اکنون خود را در امنیت حس کنند و چون این‌گونه عمل نکردند به مشکلات دچار شده‌اند. او عدم عمل کردن به برنامه‌اجداد خود در کشتن فرزند دختر را عامل چنین مشکلی می‌داند. باید متذکر شد که مهراب از نژاد ضحاک بوده و عرب است. عرب‌ها فرزندان دختر خود را زنده‌به‌گور می‌کردند. او معتقد است باید به آیین پدران خود عمل می‌کرده است:

مرا گفت چون دختر آمد پدید ببايستش اندر زمان سر برید
 نکشتم، نرفتم به راه نیا کنون ساخت بر من چنین کیمیا

منوچهرشاه به‌عنوان شخصیت تأثیرگذار و تصمیم‌گیرنده درمورد این عشق نیز دارای شخصیتی به‌غایت برنامه‌مدار است. او سعی دارد تا با بهره‌گیری از نظام معنایی برنامه‌مداری، کنش و برنامه‌این مشکل را حل کند. البته او در این مسیر نیاز دارد تا سام را مجاب به حمله به کابلستان و کشتن مهراب و خاندانش کند. اما سام نیز سعی دارد تا با نوشتن نامه به منوچهرشاه او را در جهت هدف خود مجاب کند. سام با بیان

دلآوری‌های خود در جنگ با اژدها، بیان سختی‌های عظیم زال در دوران طفولیت، قولش به زال برای برآوردن آرزوهایش و اینکه او فقط همین یک فرزند را دارد موفق به مجاب کردن منوچهر می‌شود.

درواقع، منوچهرشاه و مهرباب دو شخصیتی در این روایت هستند که در ابتدا به شدت وفاداری خود به نظام برنامه‌مداری را به اثبات می‌رسانند. اما در سیر حوادث پیش آمده مبتنی بر نظام تصادف، آن دو به نظام تطبیق روی می‌آورند و به جریان همسوی موافق با این عشق نامقبول می‌پیوندند.

۶. نتیجه

بهره بردن از نظام‌های معنایی یکی از شیوه‌های معناسازی در روایات است. این نظام‌های معنایی کنشگر روایی را در پیشبرد اهداف روایی و غلبه بر چالش‌ها و تنش‌ها یاری می‌کند. در روایت زال و رودابه، دو تنش چالش‌زا در سیر داستان هر یک از شخصیت‌های روایی را به کنش و استفاده از این نظام‌های معنایی وامی‌دارد. برخی از شخصیت‌های روایت در ابتدا از یک نظام معنایی خاص تبعیت می‌کنند، اما در میانه روایت به سمت استفاده از دیگر نظام‌های معنایی متمایل می‌شوند. اما برخی دیگر نیز همچنان به یک نظام معنایی پای‌بند باقی می‌مانند.

در این روایت، سام نریمان در پی تنش تولد فرزند با ظاهری عجیب، دور از هنجارهای همه‌باور و در راستای اعتقاد به نظام برنامه‌مداری، فرزند خود را طرد می‌کند. او که کنشگری برنامه‌مدار است برحسب ضرورت در حوادث بعدی، به کنشگری مجاب‌کننده تبدیل می‌شود. چراکه او در مراحل و چالش‌های دیگر سعی دارد برای رسیدن به اهداف خود با شگردهایی همچون گفت‌وگو، نامه‌نگاری و یادآوری حوادث

گذشته، افراد را به کنش مدنظر خود وادارد. او این نظام را در دو موقعیت به کار می‌برد: ابتدا برای مجاب کردن فرزند به ماندن در محل حکمرانی و تطبیق یک‌سویه با شرایط و دوم مجاب کردن منوچهرشاه به پذیرفتن عشق زال و رضایت به وصال او و رودابه. زال، شخصیت اصلی این روایت، نیز در اولین مرحله گفت‌وگو با پدر از نظام مجاب‌سازی استفاده می‌کند. ولی درنهایت، پدر او را مجاب می‌کند. لذا در راستای نصیحت پدر به نظام برنامه‌مداری و تطبیق یک‌سویه با شرایط موجود می‌پردازد. اما آگاه شدن او از زیبایی‌ها و خصایل رودابه، دختر مهرباب، باعث خروج او از نظام برنامه‌مداری، تطبیق دوسویه با رودابه و ورود به نظام تصادف و خطر کردن است، خطرکردنی که لازمه آن سرسپردن به قضا و قدر و پیروی از اصل رضا و تسلیم است. سیندخت، مادر رودابه، از همان ابتدا که توان خاموش کردن آتش عشق را در درون فرزند خود نمی‌یابد به نظام تطبیق و راضی شدن به قضا و قدر روی می‌آورد. او در راستای نظام تطبیق، سعی می‌کند سیر حوادث را به گونه‌ای مدیریت کند که راه تعامل با طرف مقابل را به بهترین وجه بیابد. او عقیده دارد که یا سیر جریانات به نفع او بوده و پیروز می‌شود و یا در این راه جان خود را از دست می‌دهد. در واقع، سیندخت سعی دارد تا با تطبیق خود با سام نریمان که نقش هم‌سوژه را برای او بازی می‌کند، تعامل را به بهترین نحو به انجام برساند.

اما دو شخصیت برنامه‌مدار این روایت یعنی منوچهرشاه و مهرباب کابلی سعی دارند تا همچنان با ماندن بر مدار برنامه‌مداری بر چالش‌ها غلبه کنند. در عین حال، از آنجا که گاه در این نظام امکان خروج از برنامه، همسو شدن با جریان‌های روایی و تطبیق با آنها وجود دارد، آن دو نیز این‌گونه عمل می‌کنند و بر عشق نامقبول صحنه می‌گذارند.

آنچه در انتهای این پژوهش قابل تأمل است رسیدن شخصیت‌ها به یک هم‌آیی در جهت به ثمر رسیدن عشقی است که در خلاف جهت هنجارهای همه‌باور جامعه به وقوع می‌پیوندد. در واقع، سیر جریانات و حوادث روایت عدم کارایی کنش و برنامه را به اثبات رسانده و لزوم ایجاد ارتباط و تعامل‌های دوسویه در جهت رفع چالش‌های روایی را آشکار می‌کند. درنهایت برآیند اتفاقات در این روایت به سمت تعاملات کنشگران و رسیدن به هم‌آمیختگی است. این هم‌آیی از طریق کنش کنشگران به جهت تعامل با یکدیگر به وقوع می‌پیوندد؛ یعنی نامه نوشتن زال به پدر، رفتن سیندخت به دیدار سام و نامه نوشتن سام به منوچهرشاه که درنهایت، این زنجیره ارتباطات و تعاملات باعث برانگیختگی احساسات و ارتباط حسی می‌شود و به شکل هم‌آیی در جهت پذیرش عشق ممنوعه بروز می‌کند.

این یافته پژوهش را می‌توان دستاوردی نو در نقد و تحلیل روایت زال و رودابه به‌شمار آورد. یکی از جالب‌ترین نکات در بررسی روایت‌هایی از این دست، تغییر ساختار روایت و حرکت از سمت روایت کلاسیک به سمت روایت مدرن (ر.ک. شعیری، ۱۳۹۸، ص ۲) است. در روایت کلاسیک، تمرکز بر به‌دست آوردن نداشته‌ها یا بازپس‌گیری داشته‌های ازدست رفته است. ویژگی بارز چنین روایتی برنامه‌مند بودن و پلان داشتن است. این طرح و پلان به جهت دستیابی به چیزی یا ابژه‌ای است که ارزشمند است. پس هدف روایت کلاسیک کسب ارزش یا احیای ارزش ازدست رفته است. اما در روایت مدرن طرح و برنامه‌ای وجود ندارد و همه‌چیز در لحظه اتفاق می‌افتد.

به مانند هر روایت کلاسیک، روایت زال و رودابه با تصمیم برای رفع نقصان آغاز می‌شود. نداشتن فرزند، سام نریمان را مصمم به رفع نقصان می‌کند. این تصمیم در راستای به‌دست آوردن چیزی است که در جامعه آن زمان ارزش محسوب می‌شده

است. پس نداشتن، برنامه‌ریزی برای داشتن، هدف و کسب ارزش که از ویژگی‌های روایت کلاسیک است در این روایت نیز موجود است. در ادامه نیز زال پس از برگشتن نزد پدر به دنبال کسب نداشته‌هاست که همان ویژگی‌ها و دانش پهلوانی است، که آن نیز در جهت کسب ارزش و رسیدن به جانشینی پدر است.

اما از میانه داستان که زال با شنیدن ویژگی‌های رودابه عاشق او می‌شود، دیگر با روایت کلاسیک روبه‌رو نیستیم، زیرا این عشق ارزشی را برای زال به ارمغان نیاورده و همه چیز از کنترل خارج می‌شود. همه وقایع، چالش و ادراک را در دل خود می‌پروراند (بدون هدف و برنامه از پیش مشخص). این عشق، زال را از درون دگرگون می‌کند و او را در چالش با درون و احساس خود قرار می‌دهد. شنیدن یک توصیف از رودابه، زال را در تقابل با جامعه و هستی قرار داده و دنیایش را تغییر می‌دهد. با حضور و وقوع این عشق، کنترل شرایط و اوضاع از دست کنشگران اصلی خارج می‌شود و شرایطی چالشی و حسی بر روایت حاکم می‌شود. پس روایت از شکل برنامه‌مداری و هدف‌مندی به سمت بی‌برنامگی و بی‌هدفی سوق می‌یابد. این همان حرکت به سمت روایت مدرن است.

پس این هم‌آیی حاصل حرکت از روایت کلاسیک به سمت روایت مدرن است. چرخش روایت از برنامه‌مداری صرف به سمت تعامل و ایجاد رابطه حسی ادراکی با پدیده‌های هستی و کنشگران دیگر است. کنشگرانی که در سیر روایت، تلاشگرانی در جهت به‌دست آوردن ارزش یا ابژه‌ای در جهان خارج بودند به یکباره از طریق تعامل و هم‌آیی با یکدیگر، جنبه‌ها و شیوه‌هایی از متفاوت زیستن و متفاوت نگریستن را آشکار می‌سازند.

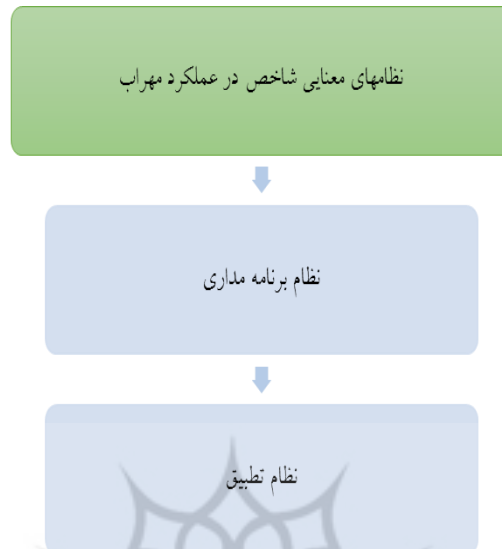
نظام‌های شاخص در عملکرد شخصیت‌های روایی در این روایت در شکل شماره ۴ ترسیم شده است:

شکل ۴ - الف. نظام‌های معنایی شاخص در عملکرد سام و زال

شکل ۴ - ب. نظام‌های شاخص در عملکرد منوچهر شاه و سیندخت

شکل ۴-ج. نظام‌های معنایی شاخص در عملکرد مهرباب

پی‌نوشت‌ها

1. semiotics
2. Mead
3. Pierce
4. Morris
5. Ferdinand de Saussure
6. Hjelmslev
7. structuralist
8. passions sans nom
9. phenomenology
10. Eric Landowski
11. programming
12. manipulation
13. adjustment
14. accident
15. tension
16. Petrilli & Ponzio
17. code semiotics

18. decodification semiotics

19. Greimas

20. intentionality

۲۱. محتوای چاپ دوم این کتاب در نشر خاموش عینا همان مطالب چاپ اول در نشر علم است. اما مقدمه‌ای جدید به آن افزوده شده است که این مطلب از آن مقدمه چاپ جدید است.

منابع

- سجودی، فرزانه (۱۳۹۵). *نشانه‌شناسی کاربردی*. تهران: نشر علم.
- شعیری، حمیدرضا (۱۳۸۸). از نشانه‌شناسی ساختگرا تا نشانه‌معناشناسی گفتمانی. *نقد ادبی*. ش ۸. ۳۳-۵۱
- شعیری، حمیدرضا (۱۳۹۸ الف). *نقصان معنا*. تهران: نشر علم.
- شعیری، حمیدرضا (۱۳۹۸ ب). *نقصان معنا*. تهران: نشر خاموش.
- معین، مرتضی‌بابک (۱۳۹۲). تبیین خلق زبان شاعرانه با استفاده از نظام‌های مبتنی بر تطبیق و لغزش‌های مهارشده‌ی اریک لاندوفسکی. *مطالعات زبان و ترجمه*. ش ۴۶ (۴). ۱۲۱-۱۳۴.
- معین، مرتضی‌بابک (۱۳۹۶). *ابعاد گمشده معنا در نشانه‌شناسی روایی کلاسیک*. تهران: علمی و فرهنگی.
- معین، مرتضی‌بابک (۱۴۰۰). تجزیه و تحلیل سبک زندگی مارسل، راوی قهرمان در جست‌وجوی زمان از دست‌رفته براساس الگوی سبک زندگی اریک لاندوفسکی. *پژوهش ادبیات معاصر ایران*. ش ۲۶ (۲). ۸۱۳-۸۳۵.
- معین، مرتضی‌بابک، امیری‌فر، عاطفه، و قاسم‌زاده، سید علی (۱۳۹۹). تحلیل کیفیت معنابخشی به پدیدارها در زبان گفتمان عرفان بر مبنای آرای لاندوفسکی. *جستارهای زبانی*. ش ۱۱ (۴). ۷۶۷-۷۹۵.
- معین، مرتضی‌بابک و قاسم‌پوری، شایا (۱۳۹۹). نگاه به جهان به‌مثابه تجربه زیسته. *روایت‌شناسی*. ش ۴ (۷). ۲۷۶-۲۵۵.

References

- Demuru, P. (2020). "Between Accidents and Explosions: Indeterminacy and Aesthesia in the Becoming of History". *Bakhtiniana*. No. 15 (1). 83-109.
- Fawcett, R. P., Halliday, M. A. K., Lamb, S., & Makkai, A. (2015). *Semiotics of Culture and Language, Volume 1: Language as Social Semiotic*. UK. Bloomsbury.
- Greimas, A. J. (1987). *De l'imperfection*. Paris: Pierre Falnic.
- Greimas, A. J., & Courtés, J. (1982). *Semiotic and Language: An Analytical Dictionary*. Translation: Larry Crist, Daniel Patteand, James Lee, Edward McMahon II, Gary Phillips and Michael Rengstorf. Bloomington: Indiana University Press.
- Landowski, E. (2004). *Passions Sans Nom*. Paris: Presses Universitaires de France.
- Landowski, E. (2005). *Interactions Risquées*, Limoges: Pulim.
- Landowski, E. (2014). *Interações arriscadas*. Trad. Luisa Helena Oliveira da Silva. São Paulo: Estação das Letras e Cores.
- Moein, M. B., & Ghassempouri, S. (2020). Negāh ba Jahān be Masābeh-e Tajrobe-ye Zisteh. *Revāyatshenāsi*. No. 7. 255-276. [in Persian]
- Moein, M. B. (2013). Tabyin Khalgh-e Zabān-e Shā'erāneh bā 'Estefādeh 'az Nezāmhā-ye Mobtani bar Tatbigh va Laghzeshhā-ye Mahārshode-ye Eric Landowski. *Motāleāte Zābān va Tarjomeh*. No. 4. 121-134. [in Persian]
- Moein, M. B. (2017). 'Ab'ād-e Gomshode-ye Ma'nā dar Neshānehshenāsi-e Revāyi-ye Kelāsik. Tehran: 'Elmi va Farhanghi Publication. [in Persian]
- Moein, M. B. (2021). Tajziyeh va Tahlil-e Zendeği-ye Marcel, Rāvi-ye Ghahramān dar Jostoju-ye Zamāne 'az Dast Raftah bar 'Asas-e 'Olgu-ye Sabk-e Zendeği-ye Eric Landowski. *Pazhuhesh-e 'Adabiyāt-e Mo'āser-e Iran*. No. 2. 813-835. [in Persian]
- Moein, M. B., Amirifar, A., & Ghasemzadeh, S. H. (2020). Tahlil-e Keyfiat-e Ma'nābakhshi ba Padidārha dar Zabān-e Goftemān-e 'Erfan bar Mabnā-y 'Ārā-ye Landowski. *Jostārhā-ye Zabāni*. No. 4. 767-795. [in Persian]
- Petrilli, S., & Ponzio, A. (2017). Semioethics as a Vocation of Semiotics, In the Wake of Welby, Morris, Sebeok, RossiLandi. in Bankov, Kristian & Copley, Paul. Eds. *Semiotics and its Masters*. Volume 1. Berlin: Walter de Gruyter Inc.
- Shairi, H. R. (2009). 'Az Neshānehshenāsi-e Sākhtgerā ta Neshānehshenāsi-e Ghoftemāni. *Naghd-e 'Adabi*. No. 2. 33-51. [in Persian]

- Shairi, H. R. (2019. A). *Noghsān-e Ma'nā*. Tehran: 'Elm Publication. [in Persian]
- Shairi, H. R. (2019. B). *Noghsān-e Ma'nā*. Tehran: Khāmush Publication. [in Persian]
- Sojoodi, F. (2016). *Neshānehshenāsi-e Kārbordi*. Tehran: 'Elm Publicatuin. [in Persian]

